

Milan Hodža – štátnik a politik

Milan Hodža – štátnik a politik. Materiály z vedeckej konferencie, Bratislava, 15.–17. septembra 1992. Redakčne pripravil PhDr. Miroslav Pekník, CSc. II. prepracované a rozšírené vydanie. VEDA, vydavateľstvo SAV, Bratislava 1994, 88 strán, ISBN 80-224-0144-7.

Politologický kabinet SAV s prispením štátneho fondu kultúry Pro Slovakia vydal v roku 1992 zborník z vedeckej konferencie, venovanej pamiatke Milana Hodžu. Táto konferencia sa konala v Bratislave vo dňoch 15.–17. septembra 1992. Odznali na nej vystúpenia slovenských, českých i zahraničných účastníkov, historikov a politológov, ktorí sa pokúsili vnímať osobnosť Milana Hodžu ako novinára, publicistu, historika, politológa a zároveň odhalili jeho politický a vedecký profil. Zborník, ktorého zostavovateľom je Miroslav Pekník, má názov *Milan Hodža – politik a štátnik*.

Veľký záujem slovenskej verejnosti o túto osobnosť si vyžiadal, aby sa táto publikácia z vydavateľstva SAV v roku 1994 opäť objavila na knižných pulkoch. Zaujímavým a faktograficky presvedčivým spôsobom vyplňujú tak autori medzery v mozaike poznania úlohy a prínosu Milana Hodžu do slovenských národných dejín.

Autor úvodu Jozef Jablonický, riaditeľ Politologického kabinetu SAV, v tejto súvislosti konštatuje: „*Hodža je postavou celonárodného významu, lenže polstoročia sa o ňom buď pisalo tendenčne, alebo sa zamlčoval jeho zástoj politika a štátnika.*“

Politologickým aspektom je venovaná štúdia Juraja Fabiana – *Milan Hodža a formovanie slovenskej politológie a geopolitiky*. Zdôrazňuje skutočnosť, že na slovenskú scénu na prelome storočia vstúpil skutočný „homo politicus“, usilujúci o vedecký prístup k politike a k politickej vede, ktorá zohrala dôležitú úlohu v Hodžovom celoživotnom diele, vrcholiacom v jeho exilovej práci *Federation in Central Europe* (1942). Ide o dielo, ktoré je politologickou analýzou česko-slovenského vývoja v období prevratných zmien. Autor upozorňuje na Hodžov vplyv na formovanie slovenskej politológie cez prizmu jeho žurnalizmu, na neustále vyrovnávanie sa s osudovými problémami svojho národa v európskych kontextoch, na jeho hľadanie odpovedí na kľúčové otázky civilizácie, ktorá sa ocitla na rázcestí.

Stručným životopisom Milana Hodžu prispela do zborníka Dagmar Horná. Ide o životopis, z ktorého nie je možné vytrhnúť údaj, ktorý si treba prečítať, nad ktorým sa hodno zamyslieť. Nie náhodou v záveru autorka cituje A. Štefánka: „... je bezpochybné, že Milan Hodža je kus histórie Slovenska.“

K začiatkom publicistickej a politickej činnosti Milana Hodžu sa v rovnomennej štúdií vyjadril Zdenek Urban, ktorý ho vníma ako priekopníka modernej politickej demokracie, upozorňuje na rozporuplnosť jeho odkazu, ktorý sa jedným môže zdať príliš „čechoslovakistickým“, ďalším príliš pokrokárskym s nedostatočným záujmom o kresťanský charakter slovenskej society, iní ho môžu kritizovať za jeho agrarizmus a ďalší za jeho medzinárodnopolitické koncepcie.

V príspevku *Milan Hodža, hlasizmus a T. G. Masaryk* konfrontuje Karol Kollár Hodžove názory s filozofickým odkazom T. G. Masaryka, skúma, prečo Hodža akcentoval hlasistické princípy pri formulovaní svojej agrárnej demokracie, na akej báze vytváral sociálno-filozofickú koncepciu „obrody slovenského národa“, prečo kládol dôraz na potrebu úzkej spolupráce a spojenectva s českým národom.

Osobitnú kapitolu v Hodžovom živote a diele zohral jeho pobyt a politické aktivity v teritóriu dolnozemskej Slovákov vo Vojvodine. Štúdia Andreja Kopčoka – *M. Hodža a dolnozemi Slováci* – prináša poznatky o volebných úspechoch M. Hodžu v parlamentných voľbách v rokoch 1905 a 1906, o jeho vzťahu k vojvodinským Slovákom a Srbom, ktorých vnímal ako neoddeliteľnú súčasť slovenského národa a jeho emancipačných snáh.

Ján Galandauer sa vo svojej *Belvedérskej epizóde Milana Hodžu* zamýšľa nad úlohou tohto politika v kontextoch rakúskej politiky, analyzuje jeho úzke vzťahy s následníkom trónu Františkom Ferdinandom a s jeho vojenskou kanceláriou. Autor zdôrazňuje, že sa Hodža skutočne pokúsil formulovať ideológiu smerujúcu k odstráneniu dualizmu v monarchii a že jeho argumenty, ktorými pôsobil na panovníka, boli ani nie tak „slovenské“, ako skôr „rakúske“, pretože „*dualizmus a maďarský separatizmus škodí veľmocenskému postaveniu habsburskej ríše*“. Definitívny zvrat v tomto smere urobilo Sarajevo a Belvédér zostal – ako to nazval sám autor – skutočne len epizódou, ktorá však rezonovala i v ďalších Hodžových aktivitách v neskoršom období.

Vychádza z nej i Dušan Kováč vo svojom príspevku *M. Hodža – od Belvedérskeho kruhu k myšlienkovej federácii v II. svetovej vojne*. Konštatuje, že hoci zostal Hodža slovenským publicistom a politikom, jeho idey federalizmu a autonomizmu sa stali výrazom hľadania bezpečnosti pre malé národy v strednej Európe a stali sa základom koncepcie slovenského politického myslenia vôbec. Zdôrazňuje, že Hodža nebol naivný politik, pretože dobre vedel, že malé národy len majú pomôcť panovníkovi zlomiť maďarskú moc. Kováč vníma i Hodžov skeptický pohľad na ilúziu federalizovaného, reformovaného a demokratického Rakúska. Konfrontuje Hodžov model stredoeurópskej federácie s Masarykovou a Benešovou koncepciou usporiadania strednej Európy a považuje ho za dodnes pozoruhodné politikum, hodné svojho tvorca.

Postoj Milana Hodžu k niektorým vojenskopolitickým otázkam pred prvou svetovou vojnou hodnotil v rovnomennej štúdií Vojtech Dangl. Sústredil sa na jazykové otázky v rakúsko-uhorskej armáde a ocenil Hodžovo úsilie, zamerané proti obmedzovaniu jazykových práv v armáde na úkor nemaďarských národností.

Milan Hodža a slovenská politika v predvojnových mesiacoch roku 1914, to je názov štúdie Miroslava Pekníka, ktorý mapuje a analyzuje rozbitú širokorozvetvenú slovenskú politickú scénu predvojnového obdobia. Jej smery a osobnosti vykresľuje v spleti politických záujmov Rakúsko-Uhorska. Ťažisko politiky vidí v spolupráci nemaďarských národností v Uhorsku. Analyzuje ich postoje k Čechom a k českej politickej scéne a v týchto reláciách akcentuje úlohu Milana Hodžu.

Marián Hronský v *Rokovaniach dr. Milana Hodžu koncom novembra a začiatkom decembra 1918 v Budapešti a postoji pražského centra* skúma diplomatickú misiu Milana Hodžu v Budapešti, počas ktorej prejavil značné ambície ako vyslanec československého štátu a vlastne prekročil svoje splnomocnenie pri vymedzovaní slovenského územia a snažil sa pre Slovensko zabezpečiť úplné prevzatie moci Slovenskou národnou radou na vymedzovanom území. Ide o pozoruhodné aktivity, ktoré vyvolali obrovské znepokojenie v Prahe a najmä obavy zo slovenského separatizmu. Hronský na malom priestore pútavo vysvetľuje zložitosť celej situácie, v ktorej sa Slovensko vtedy ocitlo, postoj E. Beneša, nótu Dohody a diplomatické snahy, ktoré smerovali k vyriešeniu „zapeklitého“ slovenského problému.

Pozoruhodné závery o probléme jazyka ako politického fenoménu koncipoval Ján Uher v príspevku *Milan Hodža a československý rozkol*. Zdôraznil, že česko-slovenská jazyková rozluka nerieši len otázku reči, ale že „... ide i o rozhodnutie politické, o formovanie svojbytného slovenského národa, konštituovanie svojprávnej identity, ktorá po stáročia dorastala a vyzrievala na pôde našich dejín“.

Alena Bartlová prispela štúdiou *Úsilie dr. Milana Hodžu pri vytváraní politických a hospodárskych blokov na Slovensku v rokoch 1918–1938*. Hodnotila Hodžove politické snahy a rokovanie, najmä s HSĽS, o otázkach vstupu do vlády, ale aj jeho postoje pri vytváraní rôznych hospodárskych inštitúcií, jeho prínos k riešeniu problémov slovenskej ekonomiky.

Filozoficko-politologicky je ladená štúdia Iva Samsona – *M. Hodža a československá politika*. Usiluje sa komplexne ponímať Hodžovu osobnosť a v duchu Richarda Coudenhove-Kalergiho ho považuje za jedného zo zakladateľov paneurópskeho hnutia vôbec.

Robert Kvaček a jeho príspevok *Milan Hodža ako premiér* je hodnotením pôsobenia tohto politika na čele československej vlády v rokoch 1935–1938. Skúma podmienky a príčiny, naznačuje, ako ho akceptovala vládna koalícia či Hrad, ako zasiahli do tejto situácie prezidentské voľby, skúma celkovú politickú a ekonomickú situáciu, Hodžove snahy o ovplyvňovanie najmä slovenskej politickej scény a zahraničnej politiky predvojnového Československa.

Vzájomné zahraničnopolitické aktivity Hodžu a kancelára Schuschnigga v rokoch 1936–1937 naznačil vo svojej štúdií Arnold Suppan z Rakúska. Na báze primárnych prameňov skúmal výsledky stretnutí ministerského predsedu Milana Hodžu a spolkového kancelára Kurta Schuschnigga. Uvažoval o tom, prečo sa nepodarilo zmeniť kurz zahraničnej i vnútornej politiky oboch krajín v tomto období a prečo neboli schopné v roku 1938 čeliť Hitlerovej agresii.

Posudzovaním česko-slovenských vzťahov v období pred II. svetovou vojnou sa zaoberal Valerián Bystrický vo svojom príspevku *Milan Hodža a česko-slovenské vzťahy koncom 30. rokov*. Zaujímal ho najmä Hodžov politický vzťah k Slovensku, determinovaný tak vnútornými, ako i zahraničnopolitickými reláciami. Odmietnutie čechoslovakistického prístupu a akceptovanie samobytnosti slovenského národa spolu s požiadavkami decentralizácie štátnej moci, to mala byť cesta, ktorou spel Hodža k priamym pokusom o presadenie autonómie a po Mníchove i federácie. Jeho spory s E. Benešom v tomto období boli rovnako súčasťou jeho zápasu o budúce postavenie Slovenska v Československu.

Svätopluk Mathé chcel vo svojom príspevku spolu s Hodžom riešiť dilemu tohto politika, ktorý keď si sadol do kresla ministerského predsedu v roku 1935, povedal: „*Mám ťažkosť za svojho života vyriešiť slovenský problém.*“ Hodžovu dilemu formuloval Mathé nasledovne: buď Hodža uzná svojbytnosť národa, ktorého je súčasťou, alebo sa podriadi anachronizmu čechoslovakizmu. Skutočnosť, ako to Hodža vyriešil, pre neho znamenala koniec jeho politickej kariéry.

Ďalší autori zborníka – Jiří Čudra a Pavol Lukáč – sa opäť vracajú ku *Hodžovým geopolitickým koncepciám a k jeho federalizačným snahám*. Pobytom Milana Hodžu v USA sa zaoberala Susan Mikula a jej štúdiá má názov *Dr. Milan Hodža vo svetle archívnych dokumentov z archívov USA*. Materiál, najmä z pomníčovského exilového obdobia, čerpala zo štátneho departmentu vo Washingtone a z kalifornského Hooverovho Inštitútu na Stranfordskej univerzite. Hodnotí Hodžu ako kozmopolitného štátnika, ktorého akceptovali i USA pre jeho snahu o povojnové obnovenie Československa, napriek jeho autonomistickému chápaniu slovenskej otázky.

Záverčné vystúpenie J. Jablonického bolo orientované na *politickú činnosť M. Hodžu v emigrácii v rokoch 1939–1944*, v ktorom okrem iného zdôraznil i antifašistické postoje tohto politika.

Zborník *Milan Hodža – štátnik a politik* je hodnotnou odbornou publikáciou, po ktorej rád siahne tak slovenský, ako i český čitateľ. Obsahuje takmer dve desiatky príspevkov. Treba však dodať, že viaceré z nich na veľmi malom priestore skôr len mapujú situáciu a nevytvárajú širší priestor pre dôslednú analýzu komplexnejšieho charakteru. Je však podstatné, že zborník je ďalším krokom na ceste skúmania Hodžovho teoretického a politického diela.

Želmíra Zelenáková